

Şeyhülislâm Esad Efendi'nin Âyetü'l-Kürsî Tefsiri

Mustafa Özel*

Exegesis of the Kursî Verse (Throne) by Sheikh al-İslâm, Esad Efendi

In this study, I have introduced a sample from Ottoman Turkish exegesis history. It consists of two sections. In the first section, I have given some introductory information about the life of the author, Sheikh al-İslâm, Esad Efendi, his works –published or unpublished–, and the main features of this exegesis of Âyat al-Kursî given in a pamphlet. Lastly, I have evaluated the sources of the exegesis and explained the method I followed in my study here. With the exception of one, I have searched through all copies of the work. This study is based on seven manuscripts and an uncritical print edition of the pamphlet. The Beyazıt State Library copy is used as the master copy in this study. In the second section, the text of exegesis of Âyat al-Kursî is elaborated.

Key words: Ottoman, Exegesis, Kursî verse of the Qur'an, Sheikh al-İslâm Esad Efendi.

Tarih boyunca Kur'ân-ı Kerîm bir bütün olarak hem sûre hem de âyet bazında tefsir edilmiştir.¹ Âyet tefsirleri içerisinde en çok ele alınan âyet-i kerime, halk arasında Âyetü'l-Kürsî adıyla bilinen Bakara sûresinin 255. âyeti olmuştur. Türkiye kütüphanelerinde yazma olarak bu âyetin tefsiriyle ilgili Türkçe,² Farsça³ ve Arapça⁴ çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.⁵

* Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi. Metnin okunmasındaki değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Halil İbrahim Şener ve Dr. Bekir Özcan'a teşekkürü bir borç bilirim.

1 Günümüzde yaygınlık kazanan konulu tefsirin bir uzantısı olarak âyet eksenli akademik çalışmalar da yapılmaktadır. Örnek olarak bk. Burhan Baltacı, "Müdâyene Âyeti Tefsiri" (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998; Tuncay Erbaş, "Nahl Sûresinin 95. Âyeti Tefsiri" (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

2 Esad Efendi'nin tefsiri dışında, şu eserler de kayıtlarda Tefsîr-i Âyeti'l-Kürsî başlığı altında yer almaktadır: Mustafâ b. İlyâs, İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., Türkçe Bölümü, nr. 3896, vr. 99-101; Ayıntâbî Muhammed b. Hamza, Millet Ktp., Ali Emîrî Bölümü, nr. 7, vr. 29-31; Hüseyin b. Pîrî Adanâvî, Beyazıt Devlet Ktp., Bâyezîd Bölümü, nr. 327, vr. 16.

3 Fahreddîn el-Huseynî Muhammed b. Huseyin'e ait bir eser, Süleymaniye Ktp., Murad Molla Bölümü, nr. 71'de olup, 139 varaktır.

Türkiye kütüphanelerinde en çok nüshası bulunan Arapça Âyetü'l-Kürsî tefsiri, Mansûr et-Tablâvî'nin *es-Sırru'l-Kudsî fî Tefsîri Âyeti'l-Kürsî* adlı eseridir. Bu eser üzerinde, Adem Ergül tarafından "Mansûr Sibt-u Nasîruddin et-Tablâvî'nin Hayatı ve Âyete'l-Kürsî Tefsirinin Tahkiki" adlı bir yüksek lisans tezi⁶ hazırlanmıştır.

Bu çalışmayı yapmaktaki amacımız, Osmanlı tefsir tarihinde sayısı çok da fazla olmayan Türkçe tefsir eserlerinden biri durumundaki Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi'nin söz konusu âyet hakkında yazdığı risâleyi gün ışığına çıkartmaktır. Tefsire geçmeden önce, sırasıyla, müellifin hayatı, eserleri, Âyetü'l-Kürsî Tefsiri, bunun nüshaları ve bunların özellikleri, risâlenin genel özellikleri ve çalışmada izlediğimiz yöntem hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

-
- ⁴ Eserlerin yazarları ve buldukları kütüphaneler şöyledir: Ebu'l-Fütûh eş-Şa'rânî, Muhammed Halil, Nuru Osmaniye Ktp., nr. 233, vr. 49; Bedreddin Simavnevi, Köprülü Ktp., Ahmed Paşa Bölümü, nr. 329, vr. 1-180b; İsmâil Hakkı b. Yûsuf Trablusşâmî, İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., Arapça Bölümü, nr. 4702, vr. 5; Sadreddin Muhammed b. Ebü's-Safâ el-Huseynî, Köprülü Ktp., Fazıl Ahmed Paşa Bölümü, nr. 182, vr., 79-83; el-Emrî Muhyiddin b. Garsüddin, Süleymaniye Ktp., Laleli Bölümü, nr. 1864, vr. 82-122; Mollazâde eş-Şîrvânî Muhammed Emîn, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bölümü, nr. 3712, vr. 11-19; Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa Bölümü, nr. 314, vr. 12-22; el-Mar'aşî Abdülazîz b. Muhammed, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi Bölümü, nr. 40, vr. 45-46; Muhammed b. Sâlih er-Rifâî Hasenî, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, nr. 3074, vr. 49; Manisa İl Halk Ktp., nr. 139/1, vr. 40; Şeyhzâde Muhyiddin Muhammed b. Mustafâ el-Kocevî, Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa Bölümü, nr. 121, vr. 333; Muhammed Muhyiddin Vefâî Muğlalı, Bâyezîd Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 82, vr. 105. Son iki ismin aynı zata ait olması muhtemeldir. İbn Ebî Yezîd Fethullâh, Bâyezîd Devlet Ktp., Bâyezîd Bölümü, nr. 628, vr. 72; Süleymaniye Ktp., Fatih Bölümü, nr. 167, vr. 97 (Müellif hattı). Bu eserin dili konusunda kayıtlarda hem Türkçe hem de Arapça olduğu yolunda bilgiler bulunmaktadır. İbn Kemal'in de *Tesmiyetü Âyeti'l-Kürsî* adında bir tefsir olduğu bildirilmektedir. Bk. Ramazan Ege, "İbn Kemal'in Esrârü'n-Nahvî ve Dönemindeki Arap Dili Filolojik Çalışmalarına Kısa Bir Bakış" (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2002, s. 55.
- ⁵ Bikâî'nin eserini yayına hazırlayan Abdülhalim Enis, yazdığı girişte, yüzyıllara göre, Âyetü'l-Kürsî tefsiri yazan müelliflerin listesini vermektedir. Bk. Ebu'l-Hasen Burhâneddin İbrâhîm b. Ömer el-Bikâî, *el-Fethu'l-Kudsî fî Âyeti'l-Kürsî*, nşr. Abdulhakîm el-Enis (Dubâi: Dârü'l-Buhûs li'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve İhyâi't-Tûras, 2001), s. 61-69. Müstakil olarak tefsir edilen kimi âyetlerin listesi için bk. Erbaş, "Nahl Süresinin 95. Âyeti Tefsiri" s. 6 vd. Yazmalan yanında, matbu çalışmalar da vardır. Bu bağlamda Nazillili Muhammed Hakkî'nin *Hazinetü'l-Esrâr* (Kahire: Demir Kitabevi, 1306); Ebu'l-Hasen Burhâneddin İbrâhîm b. Ömer el-Bikâî'nin *el-Fethu'l-Kudsî fî Âyeti'l-Kürsî*, nşr. Abdulhakîm el-Enis (Dubai: Dârü'l-Buhûs li'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve İhyâi't-Tûras, 2001), s. 180; Celâleddin es-Suyûtî'nin *Âyetü'l-Kürsî: Me'ânihâ ve Fedâilühâ*, nşr. Yûsuf el-Bedrî (Tunus 1985); Muhammed Takî Felsefî'nin *Âyetü'l-Kürsî: Nidâü't-Tevhîdi's-Semâvî* (Tahran, ts.), s. 322; Haluk Nurbakî'nin *Âyet-el Kürsî Yorumu* (İstanbul: Damla Yayinevi, 1998), s. 64 örnek olarak zikredilebilir. Nazillili Muhammed Hakkî'nin eseri, Celal Yıldırım tarafından *Hazinetü'l-Esrâr Tercümesi* adıyla (İstanbul: Demir Kitabevi, 1990) Türkçe'ye çevrilmiştir.
- ⁶ Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul, 1991.

Hayatı ve Eserleri

Zilkade 1096/Ekim 1685'te, İstanbul'da doğan Esad Efendi, Şeyhülislâm Ebû İshak İsmail Efendi'nin oğlu ve Şeyhülislâm İshak Efendi'nin kardeşi- dir. Çeşitli öğretim hizmetlerinden sonra, Selanik ve Mekke'de kadılık yaptı. 1738'de Avusturyalıların yenilgiye uğratılmasında önemli rolü oldu. İki kez Rumeli Kazaskerliğinde bulundu. Bunların ilki, Belgrad Antlaşması'nın akdi sırasında gerçekleşti (13 Mart 1744) ve on yedi ay kadar sürdü. 29 Ekim 1746'da bu göreve tekrar getirildi. Bu görevden de süresi dolmadan alındı. Az bir süre sonra, 20 Temmuz 1748'de şeyhülislâm oldu, ancak bu görev- de on bir ay kaldıktan sonra azledildi. Azliyle ilgili çeşitli söylentiler olan Esad Efendi, önce Sinop, sonra da Gelibolu'da zorunlu ikamete tabi tutuldu. 1752'de İstanbul'a dönmesine izin verilmesinin ardından hastalanarak, 10 Şevval 1166/10 Ağustos 1753'te vefat etti. Mezarı, babasının İstanbul Çar- şamba civarında yaptırdığı camiin haziresindedir.⁷

1. *Lehçetü'l-Lugat*. Eser, Türkçe'den Arapça ve Farsça'ya bir sözlük olup, Sultan I. Mahmud'a sunulmuştur. İlk kez 1210/1795'te⁸ basılmıştır. Latin harf- leriyle de, 1999'da Ankara'da, H. Ahmet Kırkkılıç tarafından yayınlanmıştır.

2. *Atrabü'l-Âsâr*. XVII. yüzyıl ile XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yetişen yüze yakın müzikşinâsın biyografisinden ibarettir. Damat İbrahim Paşa'ya sunulmuştur. Kimi bölümleri bazı araştırmacılar tarafından neşredilmiştir.

3. *Divân*. Muhammet Nur Doğan tarafından doçentlik tezi olarak hazırlanmıştır.⁹

4. *İtbâku'l-Etbâk*. Zemahşerî'nin *Etvaku'z-Zehab*'ini tanzîr eden Abdül- mümin İsfahânî'nin *İtbâku'z-Zehab*'ine nazîre olarak Arapça yazılmış yüz bölümden ibaret bir eser olup, halen yazma olarak çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır.

Kaynaklarda yazarın günümüze ulaşmayan bazı eserlerinden de bahse- dilmektedir.

⁷ Hayatı hakkında geniş bilgi için bk. Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî* (İstanbul: Matbaa-ı Âmire, 1308), s. 332-333; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-ı Âmire, 1333), I, 238; Fındıklılı İsmet Efendi, *Şekâik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri*, nşr. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), s. 227-231; Muhammet Nur Doğan, "Esad Efendi Ebûishakzâde", *DA*, XI, 338-340; Ahmet Kırkkılıç, "Şeyhülislâm Esad Efendi'nin Hayatı ve Eserleri", *Lehçetü'l-Lugat* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999), s. x-xiv.

⁸ Sözlüğün basımı hakkında Doğan bu tarihi verirken, Kırkkılıç "Eserin basımı ise, H. 1216=M. 1810 tarihinde gerçekleşir" ve "Eser Matbaa-ı Âmire'de H. 1126=M. 1801'de basılmıştır" ifadeleriyle iki farklı tarih belirtmektedir. Bk. Doğan, "Esad Efendi Ebûishakzâde" XI, 339; Kırkkılıç, "Şeyhülislâm Esad Efendi'nin Hayatı ve Eserleri", s. xv.

⁹ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1990.

Tefsirle İlgili Çalışmaları

Kaynaklar Esad Efendi'nin eserlerinden bahsederken, kimisi tefsir çalışmalarından hiç söz etmemekte,¹⁰ kimisi genel olarak "Kur'an-ı Kerim tefsiri sahasında yazdığı çeşitli risâleleri" olduğunu belirlemekte,¹¹ kimisi ise bunları liste halinde sunmaktadır.¹² Esad Efendi'nin kütüphane kayıtlarında bulunan bu alanla ilgili eserleri şunlardır:

1. *Tefsîru Âyeti'l-Kürsî*. Yayına hazırladığımız bu eser,¹³ söz konusu âyetle ilgili kütüphanelerde en çok nüshası bulunan risâledir.
2. *Hulâsatü't-Tebyîn fî Tefsîri Sûrati Yâsîn*.¹⁴
3. *Rabbenâ Âyetlerinin Tefsîri*.¹⁵
4. *Tefsîru Âyeti'n-Nasr*.¹⁶

¹⁰ İbrahim Alâettin, *Meşhur Adamlar*, nşr. Sedat Simavi (İstanbul 1933-1936), II, 421-422.

¹¹ Muhammet Nur Doğan, "Esad Efendi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi* (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999), I, 419.

¹² Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 238; Cavid Baysun, "Esad Efendi", *İA*, IV, 359; Hasan Aksoy, "Esad Mehmed Efendi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (İstanbul: Dergah Yayınları, 1979), III, 86-87; Doğan, "Esad Efendi Ebûishakzâde", *DİA*, XI, 339; Kırkkılıç, "Şeyhulislâm Esad Efendi'nin Hayatı ve Eserleri", s. xiii-xiv.

¹³ Mezkûr risâleyi yayına hazırlarken yazar ve eserleriyle ilgili yaptığımız araştırmada, Cavid Baysun, Muhammet Nur Doğan ve Ahmet Kırkkılıç gibi müelliflerin ifadelerinden bu tefsirin yayımlanmış olduğunu öğrendik. Bk. Baysun, "Esad Efendi", IV, 362; Doğan, "Esad Efendi Ebûishakzâde", *DİA*, XI, 339; Kırkkılıç, "Şeyhulislâm Esad Efendi'nin Hayatı ve Eserleri", s. xiv. Yaptığımız araştırmalarda bu tefsirin matbu nüshasına rastlayamamakla beraber, yazar belli olmayan bir Âyetü'l-Kürsî tefsirini incelediğimizde bunun Esad Efendi'nin risâlesi olduğunu gördük. Sâhib ve nâşiri Kınmî Hâcî Hâfız Mehmed olan bu eseri de (*Âyetü'l-Kürsî Tefsîri Tercümesi*, İstanbul: Dersaadet, ts.) yazma nüshalarla karşılaştırdık ve bunun kimi eksiklerle malul olduğunu tesbit ettik. Bunları da dipnotlarda gösterdik. Eserin hangi nüsha esas alınarak yayımlandığı konusunda kesin bir kanaate varamadık. Ancak dipnotlardaki nüsha farklılıklarına bakıldığında, matbu nüsha ile Bâyezîd nüshasının çoğu zaman örtüştüğü görülmektedir.

¹⁴ Süleymaniye Ktp., Laleli Bölümü, nr. 176, vr. 100; Süleymaniye Ktp., M. Arif- M. Murad Bölümü, nr. 163, vr. 185; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, nr. 258, vr. 111; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, nr. 270, vr. 90; Süleymaniye Ktp., Hamidiye Bölümü, nr. 1461, vr. 47-151; Süleymaniye Ktp., Halet Efendi Bölümü, nr. 771, vr. 77-181; Süleymaniye Ktp., Halet Efendi Bölümü, nr. 44, vr. 144; Süleymaniye Ktp., Halet Efendi Bölümü, nr. 23, vr. 9-109; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bölümü, nr. 51, vr. 2-125; Tîre Necip Paşa Ktp., Diğer Vakıflar Bölümü, nr. 35, vr. 16; İstanbul Büyük Şehir Bel. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Bölümü, nr. 759, vr. 105; Milli Kütüphane Yazmalar Katalogu, nr. 236, vr. 11b-136b.

¹⁵ Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Bölümü, nr. 8, vr. 1-77; Süleymaniye Ktp., Halet Efendi Bölümü, nr. 771, vr. 1-68.

¹⁶ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bölümü, nr. 92, vr. 1-44; Süleymaniye Ktp., Hamidiye Bölümü, nr. 1461, vr. 6-21; Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., nr. 163, vr. 13b-36b.

5. *Tefsîru Âyeti 've'l-kamera kaddernâhü'*.¹⁷

6. *Tefsîru Sûrati'n-Nebe'*.¹⁸

Âyetü'l-Kürsî Tefsiri

Adı geçen âyetin tefsirini yayına hazırlarken, kütüphanelerdeki mevcut yazma nüshalardan yedisini (Atif Efendi Ktp., Atif Efendi Bölümü, nr. 2791; Süleymaniye. Ktp., Pertevniyal Bölümü, nr. 96; Süleymaniye. Ktp., Nuri Arlasez Bölümü, nr. 94; Süleymaniye. Ktp., Şazeli Tekkesi Bölümü, nr. 5; Süleymaniye. Ktp., Halet Efendi Bölümü, nr. 23; Süleymaniye. Ktp., Hamidiye Bölümü nr. 56; Bâyezîd Devlet Ktp., Bâyezîd Bölümü; nr. 8050) kullandık. Çalışmayı bitirdikten sonra muttali olduğumuz matbu nüshayı da değerlendirmeye aldık. Bunların içinden, müstensihî ve istinsah tarihi en eski olan Bâyezîd Devlet Kütüphanesi, Bâyezîd Bölümü nüshasını esas aldık. Ayrıca Çorum İl Halk Kütüphanesi haricinde, diğer kütüphanelerdeki nüshaları da inceledik.

Nüshaların Özellikleri

1. Atif Efendi Ktp., Atif Efendi Bölümündeki 2791 numaralı eser, 107b-118-b yaprakları arasında olup her sayfada on dokuz satır, her satırda ortalama yedi kelime bulunmaktadır.

2. Süleymaniye. Ktp., Pertevniyal Bölümündeki 96 numaralı eser, 25b-38a yaprakları arasında yer almaktadır. Her sayfada on yedi satır, her satırda da yaklaşık yedi kelime vardır. Ferağ kaydından bu eserin, 27 Receb 1175 (h.) yılında, Hasan b. Huseyn b. Ali tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

3. Süleymaniye. Ktp., Nuri Arlasez Bölümündeki 94 numaralı risâle 23b-36a yaprakları arasındadır. Her sayfada on yedi satır, her satırda beş civarında kelime mevcuttur. Bu çalışmada kullandığımız bütün nüshalarda müellifin ferağ kaydı olmasına karşın Nuri Arlasez nüshasında, yazarın ferağ kaydı müstensih tarafından yazılmamıştır.

¹⁷ Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa Bölümü, nr. 633, vr. 181-186; Süleymaniye Ktp., Hafid Efendi Bölümü, nr. 459, vr. 174-179.

¹⁸ Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifin* (Dimaşk: Mektebetü'l-Müsenna, 1960), IX, 52; Muhammet Abay, "Osmanlı Dönemi Müfessirleri" (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1992, s. 165.

4. Süleymaniye. Ktp., Şazeli Tekkesi Bölümündeki 5 numaralı eser 1b-8b yaprakları arasında bulunmaktadır. Her sayfada yirmi beş satır, her satırda da yaklaşık sekiz kelime vardır.

5. Süleymaniye. Ktp., Halet Efendi Bölümündeki 23 numaralı tefsir, 1b-8a yaprakları arasında yer almaktadır. Risâlenin her sayfasında yirmi beş satır, her satırda ise, ortalama, dokuz kelime vardır.

6. Süleymaniye. Ktp., Hamidiye Bölümündeki 56 numaralı risâle 1b-10b yaprakları arasındadır. Her sayfada on dokuz satır, her satırda da yaklaşık dokuz kelime bulunmaktadır. Bu nüshada, giriş kısmında, eserin I. Mahmud'a ithaf edildiği bilgisi yer almaktadır.

7. Bâyezîd Devlet Ktp., Bâyezîd Bölümündeki 8050 numaralı tefsir 23b-31a yaprakları arasında yer almaktadır. Genelde her sayfada on dokuz satır, her satırda ise ortalama dokuz kelime vardır. Nüsha 1172 (h.) Muharrem'inin sonlarında, Ruscuklu Seyyid Feyzullâh b. Seyyid Muhammed tarafından istinsah edilmiştir.

8. Matbu nüsha: Müellif ismi yazılmadan, *Âyetü'l-Kürsî Tefsiri Tercümesi* adıyla yayınlanan eser, tarihsiz olarak İstanbul'da, Cemal Efendi matbasında basılmıştır. Kapağında "Sâhib ve nâsiri Kırımı Hâcî Hâfız Mehmed", "Taklîd edenler, 'inde'n-nizâm mes'ûl olacağı gibi, işbu mühr ile memhûr olmyan nüshalara sahte nazarıyla bakılacaktır" ve "Me'ârif nezâret-i celîlesinin ruhsatıyla tab' olunmuşdır" notları yer almaktadır. On beş sayfa (2-16) olan tefsir, paragraflara ayrılmadan neşredilmiştir.

Nüsha İşaretleri

Çalışmayı hazırlarken kullandığımız nüshaları şu şekilde gösterdik:

- A. Atıf Efendi Ktp.
- B. Bâyezîd Ktp., Bâyezîd Bölümü.
- Hl. Süleymaniye. Ktp., Halet Efendi Bölümü.
- Hm. Süleymaniye. Ktp., Hamidiye Bölümü.
- M. Matbu nüsha.
- N. Süleymaniye. Ktp., Nuri Arlasez Bölümü.
- P. Süleymaniye. Ktp., Pertevniyal Bölümü.
- Ş. Süleymaniye. Ktp., Şazeli Tekkesi Bölümü.

Tefsirin Özellikleri

1. Tefsirin Arapça-Farsça karışımı, ağır sayılabilecek bir dil ve üslupla yazılmış bir girişe sahip olup, yazar bu bölümde risâleyi bazı dostlarının isteği üzerine kaleme aldığını ifade etmektedir.

2. Esad Efendi âyetin tam metnini verdikten sonra söz konusu âyetin faziletiyle ilgili altı hadis zikretmektedir. Bunlardan ilk dördünün hem metnini hem Türkçe'sini, son ikisinin ise, sadece tercümesini vermektedir. Hadislerin sıhhat derecesi üzerinde durmamaktadır.

3. Yazar daha sonra tefsirini *el-i'râb*, *el-beyân* ve *et-tefsîr* başlıkları altında sürdürmektedir. Esad Efendi, *el-i'râb* başlığı altında âyetin cümle çözümlemesini yaparken, klasik anlamdaki yöntemi izlediği görülmektedir. En uzun bölüm olan *el-beyân*'da işârî tefsîr izlerini görmek mümkündür. *et-tefsîr* başlığı altında ise, genel anlamdaki tefsirin karşımıza çıktığı görülmektedir. *el-i'râb* ve *et-tefsîr* bölümleri, hemen hemen, aynı hacimdedir.

4. Esad Efendi, Türkçe olan eserini Arapça bir ferağ kaydı ile bitirmektedir. Ancak, kendisinin de belirttiği gibi, zor anlaşılır bir üslup ve dil kullandığı için, tefsirin yazıldığı yer ve tarihi belirlemek oldukça güçtür. Atıf Efendi nüshasında, muhtemelen müstensih tarafından, istinsah tarihinin dolaylı olarak söylenmeye çalışıldığı satırların arasına 1164 (h.) tarihi yazılmıştır. Bu da risâlenin müellifin vefatından iki yıl önce kaleme alındığını göstermektedir. Yalnızca Hamidiye nüshasında, [2/a], bulunan bir ifadede, eserin I. Mahmud'a ithafen yazıldığı belirtilmektedir.

Kaynakları

Muhammed Es'ad Efendi, söz konusu âyetin faziletiyle ilgili hadislere yer verirken, bunların ilkinin başında, "İmâm-ı Müslim, Sahîh'inde ... rivâyet eyler ki" ifadesinin dışında, hiçbir yerde, kaynak adı zikretmemektedir. Ayrıca ferağ kaydında eseri, "üstad derecesine ulaşanların sözlerine dayanarak" yazdığını belirtmektedir.

Çalışmayı Hazırlamadaki Yöntem

1. Risâleyi yayına hazırlarken, üzerinde müstensih adı bulunup istinsâh tarihi en eski olan Bâyezîd Ktp., Bâyezîd Bölümü 8050 demirbaş no. da kayıtlı olan nüshayı esas aldık. 2. Âyetlerin ait oldukları sûreleri belirleyerek,

hadislerin tahririni yaptık. 3. Varak numaralarını ve sayfaları köşeli parantez içinde belirttik. 4. Gerekli gördüğümüz yerlerde metni paragraflara böldük. 5. Metin içindeki Arapça ibareleri Arapça, Türkçe kısmını ise Osmanlıca yayım esaslarına göre transkripsiyonlu olarak yazdık.

[23/b]¹⁹ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Hamd-i bî-kıyâs ü bî-ḥadd ve²⁰ şükr ü sipâs-ı lâ yü'add mine'l-ezeli ile'l-ebed. Ol Aferîdekâr-i şeş-cihet ü zemîn ü âsmân²¹ ve rûḥ-baḥşende-i ins ü cân. Ve mebd-i²² perende ve cerendegân olan İzid-i Mennân Ḥazret'üne cedir u şâyândur. Öyle ilâh-ı²³ Ḥayy ü Kayyûm ki, sine vü nevm ile gunûde olmak-dan münezzeh ve müberrâ, ve semâvât ü arazîn ve mâ-fihâ ḥalkân [ve]²⁴ mülken irâde-i 'aliyye ve kudret-i celiyyesiyle vücûd-pezîr ve hüveydâdur. Ve şalât ü selâm-ı nâ-ma'dûd ve dürûd-i sitâyiş-i gayr-ı maḥdûd, ol kürsî-nişîn-i risâlet-i kübrâ, ve şeref-yâfte-i izn-i şefâ'at-i 'uzmâ, ihâtakârî-ı²⁵ 'ilm-i gayb ile müstesnâ olan Ḥabîb-i Cenâb-ı Kibriyâ, Ḥâtemü'r-rusûli ve'l-enbi-yâ, Muḥammedeni'l-Muştafâ, 'aleyhi efḍalü's-şalâti²⁶ve ezke't-teḥâyâ Ḥazretüne şâyeste ve revâ, ve âl ü aşḥâb-ı²⁷ etbâ'ına ḥarî²⁸ vü sezâdur.

Ba'de haza

Bu 'abd-i ḥakîr-i kesîru'l-'iştân Muḥammed Es'ad-i nâ-tüvân, istid'â-yı ba'zî²⁹ ihvân-ı ḥullân ile (a'zam-ı âyât-ı Furkân-ı 'azîmü's-şân olan)³⁰ Âyet-i Kürsî'nün³¹ tefsîrini ve fezâil-i celîle ve (esrâr-ı ḥafıyye-i)³² cezîlesini lisân-ı Türkî ile³³ ta'bîr ve tahrîr, ve ḥasebü't-tâka, takrîre şürû' ve ibtidâ eyledüm.

¹⁹ A - بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

²⁰ M - ve.

²¹ H: züman.

²² M: mübdî'.

²³ B - ilâh.

²⁴ N + ve.

²⁵ N: ihâtakâ-i.

²⁶ M: şalavât.

²⁷ M: ve.

²⁸ M: ahrâ.

²⁹ B ve M - ba'zî.

³⁰ Hm - a'zam-ı âyât-ı Furkân-ı 'azîmü's-şân olan.

³¹ Hm: Âyetü'l-Kürsî'nün.

³² Hm + esrâr-ı ḥafıyye.

³³ Hm + "ta'bîre ibtidâr ve ber-mücib-i eḥâdîs-i şerîfe a'zam-ı âyât-ı Qur'ân-ı 'Azîmü'sşân olmağla, a'zam-ı selâfîn-i cihân olan pâdişâh-ı 'âlem-penâh ve şehinşâh-ı 'azamet-sipâh serîr-ârâ-yı saltanat-ı 'oşmâniyye ve şeref-baḥşâ-yi taḥtgâh-ı devlet-i 'aliyye fermân-fer-

Ve yine cenâb-ı şehinşâh-ı milket-i nübüvvet 'aleyhi ezke's-şalâti⁴⁵ ve't-taḥiyye, ta'zîm-i 'azîm ile, ⁴⁶ *لا اله الا هو الحي القيوم* ya'nî Furkân-ı Hazret-i Rabb-i Raḥmân'da⁴⁷ a'zam âyet, müşâr-un-ileyhâdur." buyurdılar.

Ve yine, mehbiṭ⁴⁸-ı envâr-ı eḥâdiş olan zebân-ı mu'ciz-beyânlarıyla: من قرأ آية الكرسي في 49 دبر 50 كل صلاة حرقت سبع سموات فلم تلتئم حروقها حتى ينظر الله الى deyu قائلها، فيغفر له. و يعث الله ملكا، فيكتب حسناته، و يمحو سيئاته إلى الغد من تلك الساعة⁵¹ buyurdılar. Ya'nî şol merd ḥired-mend-i iḥlâs-peyvend ki, a'kâb-ı ḥamse-i şalavât-i⁵² mefrûzada, âyet-i merkûmeyi tilâvet ve kırâat eyleye, âşâr-ı mağfirret [24/b] dişâr⁵³-ı ṭabaqât-ı eflâki süfte vü çâk idüp tâ ki şaḥş-ı mukri-i mezbûre Cenâb-ı Zü'l-menni ve'l-iḥsân olan Rabb-i⁵⁴ Kerîm-i Mennân, 'ayn-ı raḥmet ü gufrân ile⁵⁵ nazâr-ı 'inâyet-i eşer⁵⁶ buyurmaya, inşikâk-ı sipihr-i heft ṭibâku't-tiyâm⁵⁷ ve irtikâk⁵⁸ bulmayup Cenâb-ı gaybdan 'azîmü's-şân fazl-i bî-girânından kârî-i mezkûrun⁵⁹ ol günden ertesi ol sâ'ate degin müsvedde-i ef'âlinden sevâd-ı seyyiâtı haḥḥ ü sak, a'mâline rıbka-i 'ikâbdan raqabe-i fi'âli fek olup cüsmân-ı hâli palâs-pâre-i ḥaṭâyâdan te'arrî ve taḥliye ve iksâ-i

⁴⁵ M: şalavât.

⁴⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibü'l-Âliye* (Beyrut, ts.), III, 313, hn.: 3564; Ali el-Müttekî, *Kenzü'l-Ummâl*, Beyrut ts., I, 563 (nr. 2539); I, 567 (nr. 2560); İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*: (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), I, 454; Ebu'l-Hasen Burhâneddîn İbrâhîm b. Ömer el-Bikâî, *Masâ'idü'n-Nazar li'l-İşrâfi 'alâ Makâsidi's-Süver* (Riyad: Meketbetü'l-Maarîf, 1987), II, 54.

⁴⁷ B: Raḥmân'dan.

⁴⁸ B: محیط.

⁴⁹ B - في.

⁵⁰ Hl haşiye: "*ed-dübüru* dammeteynle. *ed-dübüru* dâl'ın ḡamme ve bâ'nın sükûniyle, "art, half" manasına ve bir nesnenün âḥirine daḥî dirler".

⁵¹ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *el-Mevzûât* (Medine 1966), I, 243. Âlûsî (ö. 1270/1853) âyetü'l-kürsînin tefsîrini yaptıktan sonra, söz konusu âyetin fazîletiyle ilgili birkaç hadis zikretmekte ve şöyle demektedir: "Bunun fazîleti hakkında bir çok meşhur haber vardır. Ancak bunların bazısının aslı yoktur (örnek olarak bu hadisi vermektedir.), bazısı da son derece münkerdir." el-Âlûsî, Mahmûd el-Baḡdâdî, *Rûhu'l-Me'âni* (Beyrut 1993), III, 18.

⁵² N - şalavât.

⁵³ Hl haşiye: "*dişâr* gömlek üzerine giyilen *libâs ma'nâsınadır*".

⁵⁴ M - Rabb.

⁵⁵ B: gufrânıyla.

⁵⁶ B - eşer.

⁵⁷ B: ṭabaqâtü'l-kıyâm; Hm: ṭabaqâtü't-tiyâm.

⁵⁸ B: irtifâk.

⁵⁹ B: mezkûri.

hile-i hasenât ile⁶⁰ tezyîn ve tahliye kılındığını ketb ü tizbâr için bir melek-i kudsî meslek-i ta'yîn buyurmaların bu hadîs-i şerîf ile⁶¹ tebyîn⁶² buyururlar.

Ve aşhâb-ı kirâm-ı Cenâb-ı Seyyidü'l-enâmdan Ebû Hureyre radıyallâhü 'anh rivâyet eyler ki, ol mihr-tâb [endâz-envârlı]⁶³ ma'a'llâh ve Bedr-i münîr-i evc-i hidâyet-penâh 'aleyhi a'zamu şalevâtî'llâh Hâzretleri 'ayn-ı 'ulûm ve hikem olan dehân-ı mu'ciz-beyânlarından es'ile-i âb-ı nâb-ı ehâdîşi tesnîmü-⁶⁴s-seyelân ile irvâ-i zîmâ'i⁶⁵ sâmi'in kılup: من خرج من منزله، فقرأ آية الكرسي، بعث الله سبعين ألفاً من الملائكة يستغفرون⁶⁶ و يدعون له. فإذا رجع إلى منزله، فقرأ آية الكرسي، Ya'nî bir kimesne⁶⁸ ki, cây-gâhından⁶⁹ hürûc kıla da âyetü'l-kürsîyi tilâvet eyleye, Cenâb-ı İzid-i Müte'âl ecnâd⁷⁰-ı melâ'ikeden yetmiş bin ferîşte ba's ü irsâl idüp ol şahş-ı kârî için [25/a] istigfâr ve du'â iderler. Ol kimesne yine menziline 'avd ü rücû' deminde âyet-i merķûmeyi kırâat eylese, Cenâb-ı Hudâ-yı Rezzâk, iki gözi arasından fakr u fâkayı ref' ve nez' ider, deyu buyururlar.⁷¹

Ve dahî esedu'llâhi'l-gâlib, 'Alî bin Ebî Tâlib kerrama'llâhü vecheh ve radıya'llâhü 'anh rivâyet eyler ki: "İstimâ' eyledüm ol fâtiha-i nüşha-i nübüvvet ve hâtîme-i şafha-i bi'set 'aleyhi ebhe's-şalâti⁷² ve't-tahıyye menâr-ı envâr-ı füyûzât-ı ilâhiyye olan minberlerinde buyurdılar ki: "Bir kimesne⁷³ âyetü'l-kürsîyi her bir şalevât-ı mektûbe 'aķibinde⁷⁴ kırâat ve tilâvet kılsa, ol şahşî dühûl-i cennetden men' eylemez, illâ ancak mevt men' eyler. Ve ana müşâberet ve müdâvemet eylemez, illâ⁷⁵ ancak şıddîk ve 'âbid eyler. Ve bir kimesne⁷⁶ firâşine dühûl itdükde anı kırâat eylese, Haķ Celle ve 'Alâ

⁶⁰ M - ile.

⁶¹ B: hadîs-i şerîfleriyle.

⁶² B: ta'yîn.

⁶³ N ve Hl: endâzlı; P, B: endârlı.

⁶⁴ B: nesîmü's-seyelân.

⁶⁵ B: irâde-i 'uzamâ.

⁶⁶ A. ve B: ۛ.

⁶⁷ es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed, *el-Keşfü ve'l-Beyân*, Bâyezîd Devlet Ktp., Veliyyüddîn Efendi Bölümü, nr. 130, vr. 191a.

⁶⁸ B: kimse.

⁶⁹ A.: cây-igâhiden.

⁷⁰ B: cenâd.

⁷¹ B: buyurdılar; M: buyurur.

⁷² B ve M: şalevât

⁷³ M: kimse.

⁷⁴ A. ve Ş: aķabinde.

⁷⁵ B ve M - illâ.

⁷⁶ M: kimse.

anuñ nefsinı ve (hem-civârını⁷⁷ ve)⁷⁸ hem-civârlarınıñ hem-sâyelerini emîn eyler.”⁷⁹ deyu buyurdılar.

(Ve)⁸⁰ Bir rûz-ı firûzda aşhâb-ı kirâm ‘aleyhim nıdvânullâhi’l-meliki’l-‘allâm müzâkere iderler idi ki, Qur’ân-ı Kerim’de efdal-i âyet kangısı ola? Ol gürûh-i enbûhe-i cenâb-ı şîr-i Hudâ, ya’nî ‘Alî-i Murtezâ⁸¹ didiler ki, “Niçün âyetü’l-kürsiden ğaflet eylediñüz? Zîrâ bana Cenâb-ı dânen-de-i ħabâyâ-yı ħikem ü ‘ulûm ve şinâsende-i butûn-ı kitâb-ı Hayy ü Kayyûm olan Rasûl-i Ĥazret-i Rabb-i ‘Allâm ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm buyurdılar ki: “Yâ ‘Alî! Seyyidü’l-beşer Âdem ‘aleyhisselâmdur ve seyyidü’l-‘arab Muĥammed ‘aleyhi’s-şalâtü⁸² ve’s-selâmdur, ve seyyidü’l-keîâm Qur’ân-ı ‘Azîmü’s-şândur, ve seyyidü’l-Kur’ân sûretü’l-Bakara’dür, ve seyyidü’l-Bakara âyetü’l-kürsîdür.”⁸³ [25/b] deyu nisâr-ı leâlî-i kelâm-ı ħikmet-encâm kıldılar.

⁷⁷ Hm: hem-civârlarını.

⁷⁸ B - hem-civârını.

⁷⁹ en-Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu’ayb, *Amelü’l-Yevm ve’l-Leyle* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1987), s. 187 (nr. 100); el-Beyhakî, *Şu’abü’l-İmân*, II, 459 (nr. 2396). Metindeki hadis, Şu’abü’l-İmân’da iki ayrı hadis olarak yer almaktadır: 1- من قرأ آية الكرسي دبر كل صلاة، لم يمنعه من دخول الجنة إلا الموت. ومن قرأها حين يأخذ مضجعه، أمته على داره و دار حاره و دورات حوله Beyhakî, bu hadis için “İsnadı zayıf” notunu düşmüştür. *Şu’abü’l-İmân*, II, 458 (nr. 2395). 2- Beyhakî, bu hadis için “İsnadı zayıf” notunu düşmüştür. *Şu’abü’l-İmân*, II, 459 (nr. 2396); et-Taberânî, Ebû’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi (yy. 1985), VIII, 114 (nr. 7532); et-Taberânî, Ebû’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, *el-Mu’cemü’l-Evsat*, nşr. Mahmûd et-Tahhân (Riyad: Mektebetü’l-Maarif, 1985), IX, 31 (nr. 8064); el-Heysemî, Nûruddîn Ali b. Ebî Bekr, *Mecme’u’z-Zevâid ve Menbe’u’l-Fevâid* (Beyrut: Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, 1967), X, 102; Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrâk el-Kinânî, *Tenzihü’s-Şerî’ati’l-Merfû’a* (Beyrut 1981), I, 288; el-Kurtubî, Muhammed b. Abdullâh, *el-Câmi’u li-Aĥkâmi’l-Kur’ân* (Beyrut, ts.), III, 269. Farklı lafızlarla aynı mana-daki bir hadis de İbn Kesîr’in tefsirinde (I, 455) yer almaktadır. Müellif, hadisi naklettikten sonra, “münker cidden” şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır. Bu hadisin metni şöyledir:

من قرأ آية الكرسي في دبر كل صلاة مكتوبة، لم يمنعه من دخول الجنة إلا الموت. ولا يواظب عليها إلا صديق أو عابد. ومن قرأها إذا أخذ مضجعه، أمته على نفسه وجاره ودار حاره والأبيات حوله.

⁸⁰ B ve M + ve.

⁸¹ M: el-Murtezâ.

⁸² Hm: şalevât.

⁸³ ed-Deylemî, *el-Firdeus*, nşr. Saîd b. Besyûnî Zağlûl (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1986), II, 324 (nr. 3471); el-Münâvî, *Feyzû’l-Kadîr Şerhu’l-Câmi’u’s-Sağîr* (Beyrut, ts.), IV, 123 (nr. 4754); es-Salebî, *el-Keşfü ve’l-Beyân*, vr. 191a; ez-Zemahşerî, Muhammed b. Umer b. Muhammed, *el-Keşşâf* (Beyrut: Dârü’l-Marife, 1995), I, 298-299. *Keşşâf*’ın hadislerini tahrîc eden İbn Hacer (ö. 852/1448) bu hadisin kaynağını bulamadığını, ancak *Firdeus*’ün müellifi Deylemî’nin bunun zikrettiğini, oğlunun ise, tahrîc etmediğini kaydetmektedir. Bk. ed-Deylemî, *el-Firdeus*, II, 324.

el-i'râb

هُوَ kavlı-i şerifinde *Allâh* mübtedâdur, لا de la, nefy-i cins için olan⁸⁴ لا'dur. الله ، لا 'nun ismidür, muḳadder *موجود* haberidür. Harf-i istisnâ olan *إلا* haşr içündür. Zâmir-i munfaşıl, *Allâh*'a râci'dür, bedeldür mübtedânuñ haberinden,⁸⁵ *يأهؤد* *Allâh* mübtedâ olup haberi, muḳadder *واحد* 'dür. Ânifen i'râb olunan *mâ-ba'dî* vahdâniyyet ve ulûhiyyeti *Allâh*'a haşr u kaşrı müfid ve mü'ekked, haber *ba'de'l-haber*dür.⁸⁶ *مِثْلِهِمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ إِلَّا هُوَ* mişillidür.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا الْيَوْمَ ya haber *ba'de'l-haber*dür, *يأهؤد* şıfatıdur, *يأهؤد* mübtedâ-i mahzûfuñ haberidür, *هُوَ* 'den bedeldür.

لَا تَأْخُذْهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ kavlı-i şerifinde لا nâfiyedür. *تَأْخُذُهُ* fi'l-i muzâri'-i müneşdür. Zâmir, *mef'ûl*⁸⁷ olup *حي* 'e râci'dür. *سِنَّةٌ*, *fâ'il*dür.⁸⁸ Cümlesi, *حي* 'ün şıfatıdur. *وَلَا نَوْمٌ*, *mâ-ḳabline ma'tûf*dur.

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ kavlı-i şerifinde له de *lâm*, harf-i cerrdür. *هـ* zâmir-i bâriz-i muttaşıldur. *عَارٍ* ve *meçrûr* muḳaddem haberdür. *مَا فِي السَّمَوَاتِ* da *ما* mevşûledür.⁸⁹ *في* harf-i cerrdür. *السموات* ، *في* ile *meçrûr*⁹⁰ zarf-ı müsteḳar olup, cümlesi *ما* 'nun şılasıdur. Anuñ cümlesi,⁹¹ *muahḫar* mübtedâdur. Anuñ daḫî⁹² cümlesi, şıfat *ba'de's-şıfat*dur. *مَا فِي الْأَرْضِ*, *mâ-ḳabline ma'tûf*dur.

مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ kavlı-i şerifinde مَنْ ذَا الَّذِي *istifhâm-ı inkârî*dür, *مَنْ* *ma'nâyı nefidedür*.⁹³ *يَشْفَعُ* fi'l-i muzâri'-i menfidür, *fâ'ili* muḳadder *احد* 'dür. *تأدîri*, şıfat *ba'de'l-haber*dür. *عِنْدَ*, *zarf-ı mekândur*, *zâmir* *Allâh*'a

Bu hadisnin *Keşşâf*'taki metni şöyledir:

تذاكر الصحابة رضوان الله عليهم أجمعين أفضل ما في القرآن. فقال لهم علي رضي الله عنه: أين أنتم عن آية الكرسي؟ ثم قال: قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم: يا علي، سيد البشر آدم، وسيد العرب محمد، (ولا فخر، وسيد الفرس سلمان، وسيد الروم صهيب، وسيد الحبشة بلال، وسيد الجبال الطور، وسيد الأيام الجمعة) وسيد الكلام القرآن، وسيد القرآن البقرة، وسيد البقرة الكرسي.

Hadis metninde parantez içinde verdiğimiz kısım, metindeki hadiste yer almamaktadır.

⁸⁴ M - olan.

⁸⁵ M: mübtedânuñ haberinden bedeldür.

⁸⁶ el-Bakara 2/163.

⁸⁷ N: mef'ûl.

⁸⁸ B: fâ'il'dür.

⁸⁹ B: mevşûldür.

⁹⁰ M: meçrûrdür.

⁹¹ B: cümle.

⁹² M - daḫî.

⁹³ A: nefyde.

râci'dür, يشفع 'nuñ mef'ûl-i fihisidür.⁹⁴ الّا, haşrı müfîd, harf-i istisnâdur. [26/a] باذنه de⁹⁵ ب harf-i cerrdür. إذن, ب ile mecrûrdur⁹⁶ ve Allâh'a râci'dür, zamîre⁹⁷ muzâfdur⁹⁸, يشفع 'nuñ⁹⁹ mef'ûl-i bih gayr-i¹⁰⁰ şarîhidür.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ kavlı-i şerîfide يَعْلَمُ, fi'l-i muzâri'dür, fâ'ili tahtında müstetir هو 'dür. مَا بَيْنَ de¹⁰¹ 102 mevşûledür, بين zarf-ı mütemekkindür, أيدي 'ye muzâfdur. Zamîr-i cem', maḥlûkâtдан ülü'l-'ilme râci'dür. Cümle-i zarfiyye,¹⁰³ mevşûlün¹⁰⁴ şılasıdur. Anuñ cümlesi يَعْلَمُ nuñ mef'ûl-i bih şarîhi-dür.¹⁰⁵ Anuñ daḥî cümlesi,¹⁰⁶ şıfat ba'de's-şıfatdur.

وَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى kavlı-i şerîfide و 'âtıfedür, لا nâfiyedür. يَحِيطُونَ fi'l-i muzâri', cem'-i¹⁰⁸ gâ'ibdür, ve fi'l ve¹⁰⁹ fâ'ildür. de ب harf-i cerrdür. شی¹¹⁰ ب ile mecrûrdur.¹¹² Cümlesi,¹¹³ يَحِيطُونَ 'nüñ mef'ûl-i bih gayr-i şarîhidür. من علمه 'de من harf-i cerrdür. علم, من ile mecrûr¹¹⁴ zarf-ı müste-karr olup Allâh'a râci', zamîre muzâfdur. Cümle-i zarfiyye, شی 'ün şıfatıdur. وَلَا يَحِيطُونَ cümlesi, mâ-ḳabline ma'tûfdur. الّا haşır içündür. de ب harf-i cerrdür,¹¹⁵ ما mevşûledür, شاء fi'l-i mâzîdür, fâ'ili tahtında müstetir هو 'dür, mef'ûli, mahzûfdur. Cümlesi, ما 'nuñ şılasıdur. Anuñ cümlesi¹¹⁶ ب ile mecrûr, بشئ 'den¹¹⁷ bedeldür, yâḥûd şıfat ba'de's-şıfatdur.

94 B ve M: fihidür.

95 B ve M: باذنه.

96 B: mecrûr.

97 N ve B: zamîr.

98 B: muzâf.

99 M - يشفع 'nuñ.

100 M - gayr-i.

101 H - de.

102 M - ما.

103 A.: Cümlesi.

104 M: mevşûfuñ.

105 A.: mef'ûl-i bih gayr-i şarîhidür.

106 M - cümlesi.

107 M: وَلَا يَحِيطُونَ.

108 B - cem'-i.

109 M - ve.

110 A : بشئ.

111 M - ب.

112 Hm: mecrûr.

113 N: Cümle.

114 B: câr ve mecrûr.

115 N: cerrdür.

116 Hm - cümlesi.

117 M: بشئ.

وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا fi'l-i mâzîdür, ve Allâh'a râci',¹¹⁹ zamîre muzâfdur. mef'ûlidür,¹²⁰ ana ma'tûfdur. Cümlesi, ibtidâiyedür,¹²¹ وَلَا يَئُودُهُ de vâv, 'âtifedür. نَافِيَةٌ nâfiyedür,¹²² يَئُودُ fi'l-i muzâri'dür, zamîr, mef'ûlidür.¹²⁴ حَفِظُهَا da, حفظ fâ'ilidür.¹²⁵ Zamîr-i teşkiye, semâvât ve arzâ râci'dür. Cümlesi, mâ-ķablinde olan cümleye ma'tûfdur.

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ kavlı-i şerifinde 'âtifedür, هو mübtedâdur, العليّ haberdür, العظيم haber ba'de haberdür,¹²⁶ يَٰأَيُّهَا الْعَلِيُّ 'nüñ şifatıdır.

el-Beyan

Ma'lûm ola ki, [26/b] Qur'ân-ı 'Azîmü's-şân eslâs-i selâse üzre nâzildür. Şülûsi, Zât-ı Bâri cellet 'azametühû'nüñ ve şifât ü tevḥîd ü taķdîsünüñ ma'rifetine dâlldür. Bir¹²⁷ şülûsi daḥî umûr-ı şer'iyyenüñ¹²⁸ ma'rifetine dâlldür. Ve şülûs-i şâlişi daḥî¹²⁹ umûr-ı uhreviyyenüñ ma'rifetine dâlldür. Ḥafî degildür ki, Ḥaķ Te'âlâ'nuñ zât u şifâtını isbâta delâlet ve vücûd ve vahdâniyet ve taķdîsini müstelzimdür. Pes imdi bu şülûs, emr u nehy, va'd ü va'ide delâlet eyleyen şülûsânına müsâvî, belki efḍal oldu. Binâberin, âyetü'l-kürsî, 'ilm-i tevḥîdi ve şifât-ı ulûhiyyeti mutezamın olmağla, a'zam-ı âyet-i Qur'âniyye oldu. Ve bu daḥî ma'lûm ola ki, 'ilm ü zıkr, ma'lûm ve mezkûra tâbi'dür. Her ne mertebe ma'lûm ve mezkûr eşref olursa,¹³⁰ 'ilm ü zıkr daḥî eşref olur.

İmdi, mecmû'-ı ma'lûmât ve mezkûrâtuñ eşref ve a'zamı, Cenâb-ı Bâri' celle şânühûdür. Belki, Ḥazret-i Ḥaķ Te'âlâ gayrıdan eşrefdür, demekden daḥî müte'âldür.¹³¹ Zîrâ kavlı-i mezbûr, mücâneset ve müşâkelet ihâm itmek¹³²

¹¹⁸ B: fâ'ildür.

¹¹⁹ M: râci'dür.

¹²⁰ B: mef'ûldür.

¹²¹ A, N ve Hm: ibtidâiyye.

¹²² A ve Hm: nâfiye.

¹²³ N ve B: يَئُودُ.

¹²⁴ B: mef'ûl.

¹²⁵ B: fâ'ildür.

¹²⁶ N: haberdür; B: ba'de'l-ķaberdür.

¹²⁷ B - bir.

¹²⁸ N: ker'iyyenüñ.

¹²⁹ M - daḥî.

¹³⁰ A ve Hm: olur.

¹³¹ B: müte'âldür.

¹³² B: ider

iktizâ ider. Cenâb-ı Bârî-i te'âlâ şânühû ise,¹³³ bidd ü nidd ü zıdd ü nazîr ü sebîhden münezzeh ve müberrâdur.

İmdi, her kelâm ki, Hağ Te'âlâ'nun nu'ût-i¹³⁴ celâlini ve şîfât-ı kibriyâsını müstemil ola, ol kelâm şeref ve 'azametde akşâ-yı gâyata ve eblağ nihâyâta bâlîgdür. Fe-lâ cerem, âyetü'l-kürsî a'zam-ı âyât-ı Furkân-ı Kerîm olduğu muqaddemen zıkr olınan ehadîs-i şerifle¹³⁵ ve sâir berâhîn-i 'adîde¹³⁶ ile şâbitdür. Ma'lûm ola ki, âyât-ı Qur'âniyye'den her biri nice nice esrâr-ı hikmet-şi'ân hâvî¹³⁷ ve hezâr hezâr¹³⁸ âşâr-ı¹³⁹ hağâik-i dişân muhtevîdür ki, derk ü iz'ânında 'ukûl-i kâşıra-i beşer dem-beste vü lâl ü havl¹⁴⁰-i tefehhümünde¹⁴¹ ticvâl-i hayâl sebk-i intikâl kefil ü bî-mecâldür.¹⁴²

Ez cümle, a'zam-ı âyât-ı Furkâniyye [27/a] olan âyetü'l-kürsîde, الْحَيُّ الْقَيُّومُ kavli-i şerîfnde, ism-i Hayy'ün 'adedi, on sekiz olup, her bir 'adedi, biñ 'âlem ihyâ ve îcâdına işâret olmağın on sekiz biñ 'âlem halk olındı. Ve ism ü müsemâsıyla ki,¹⁴³ 'hâ' ve 'yâ'dur. Bu vech üzre 'adedi yigirmi olmağla ism-i Vedûd'i mutezammin olduğından on sekiz biñ 'âlemde âşâr-ı muğabbe-tullâh âşikâr ve ber-çarâr olduğın müzhir ve mübeyyindür.

Ve ism-i Hayy'ün mutezammin¹⁴⁴ olan ism-i Vedûd'de, meveddet münde-ric olup ve meveddetün 'adedi dört yüz elli ve hurûfî dağî yalnız dört olmağla, 'aded-i mezkûreye zamm olındıkda mecmû'ı dört yüz elli dört olup, محمد رسول الله cümlesinün 'adediyle¹⁴⁵ müsâvî olmağla, ism-i şerîf-i Hayy'ün bâtını zımnında Habîbullâh olan Seyyidü'l-kevneyn'ün risâletine işâret olduğu¹⁴⁶ şinâsendegân-ı esrâr-ı hurûfa nâ-setîr ve âşikârdur.

133 N: ileyhi.

134 M: ve.

135 N: şerîfeyle; B: şerîfiyle; Hm: şerîfe ile; M: şerîf.

136 M: sedîde.

137 N: câvî.

138 N: hezâr.

139 M: nükât; P, N, Ş, B ve Hl: - âşâr.

140 H.: havm.

141 M: tefhîminde.

142 N: mecâldür.

143 M - ki.

144 M: mütezammın.

145 B: adedi ile.

146 B: olındığı; Hm: olduğu.

el-Ḳayyûm ism-i şerifinüñ daḥî ma'nâ-yı i'câz-peymâsında¹⁴⁷ esrâr-ı mu'cize-i ḥafîyye vardır. Beyânı budur ki, ism-i şerif-i Ḳayyûm'uñ müşeddedi maḥsûb olmak üzere 'adedi yüz altmış altı olup kelime-i İlahî Allah'ın daḥî 'adedi, 'aded-i¹⁴⁸ Ḳayyûm ile müsâvî yüz altmış altı olmağın bu iki ism-i şerif ki, Ḥayy ü Ḳayyûm'dur, محمد رسول الله، إلا الله، zikr-i şerifini (mutezammin ve)¹⁴⁹ müstemil oldukları şinâverân-ı biḥâr-ı esrâra ḥafî degildir.

Ve ism-i Ḥayy'ün aslı، حي idi، ba'de'l-idgâm حي oldu. Yâḥûd حيو idi، و tarafda vâḳî' olup mâ-kabli meksûr olmağın¹⁵⁰ ي 'ya kalb olunup idgâm olunmağla حي oldu. Te'vîli، 151 أزل الأزل، 151 حي قبل كل حي dimekdir.

Ve ism-i Ḳayyûm، kâ'imden şîğa-i mubâlegadır. Ve te'vîlinde vücûh vardır.

Vech-i evvel، إنه قائم بتدبير أمر العباد في إنشائهم و إرزاقهم، ma'nâsınadır. [27/b] Ya'nî Ḥaḳ celle ve 'alâ 'ibâdî yaradup nzklandırmak tedbîr-i emriyle¹⁵² kâim demek ola. Bu vech، Mücâhid'den mervîdür. Zeccâc daḥî bu vechi ihtiyâr eylemişdür.

Vech-i sâni، فلان يقوم بهذا الكتاب، ma'nâsına ola. Bu vech 'arabuñ، العالم بالأمر، 153 أليمün bih، 153 dimekdir.

Vech-i şâlis، القائم على كل نفس بما كسبت، ma'nâsına ola. Bu vech daḥî Kelbî'den mervîdür. İmdi، bu vücûh üzere ism-i Ḳayyûm، esmâullâh'dan Ḥâlîk ve Mübdi' ve Rezzâḳ ve Ḥasîb ve 'Alîm esmâ-i şerifelerini¹⁵⁴ mutezammin olmuş olur.

Bir nükte-i celîle daḥî budur ki âyetü'l-kürsî، şifât-ı ulûhiyyeti mutezammin ve müstemildür.

Evvelâ، لا اله الا هو، kavlı-i şerifi، şerîk ü şebîhi nefy ider.

Sâniyen، الحي، kavlı-i şerifi، sâir şifâtuñ kıyâmına şart olan ḥayâtı isbât ider.

Sâlisen، القيوم، kavlı-i şerifi، bî-bidâyet ü bî-nihâyet olan zâtı ile kâ'im olup maḥall ü mekândan münezzeḥ ve müstağnî oldığın¹⁵⁵ isbât ider.

¹⁴⁷ M: i'câz-nemâsında.

¹⁴⁸ B - 'aded-i.

¹⁴⁹ B - mutezammin ve.

¹⁵⁰ M: olmağla.

¹⁵¹ A: أزال.

¹⁵² A, Ş, B ve Hm: tedbîr emriyle; Hl, Ş ve M: tedbîr emri ile.

¹⁵³ Hl, M, N, P, Ş: 'âlim-i ber.

¹⁵⁴ B: şeriflerini.

¹⁵⁵ M: oldığın.

Râbi'an, لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ kavlı-i şerîfi, kendüden şân-ı mahlûkât olan¹⁵⁶ âfâtı nefy ider.

Hâmisen, لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ kavlı-i şerîfi, âsmân ü zemîn ve mâ-fihî-mâ halk u emriyle vücûd-pezîr olmanın kemâl-i ulûhiyyet ve rubûbiyyetini işbât ider.

Sâdisen, مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ kavlı-i şerîfi, siyâdet ve şamadâniyyetini işbât ve işâret ider.

Ve bu işârâtun muktezâsı, kefereden yedi sınıfı reddür¹⁵⁷ ki, biri dehriyye, ve biri şeneviye, ve biri 'abede-i nîrân, ve biri 'abede-i evşân, ve biri yehûd,¹⁵⁸ ve biri naşârâ, ve biri şâbiyyedür.

Evvelâ, lafza-i celîl ile dehriyyeyi red ider.

Şâniyen, [28/a] لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ kavlı-i şerîfiyle¹⁵⁹ şeneviyyeyi red ider.

Şâlisen, الْحَيِّ الْقَيُّومِ kavlı-i şerîfiyle¹⁶¹ 'abede-i nîrân, ki âteş-perestlerdür, anları red ider.

Râbi'an, الْقَيُّومِ kavlı-i şerîfiyle, maḥall ü mekân ve 'adem ü ta'ṭili tecvîz iden müşrikîn-i küfr-âyîni red ider.

Hâmisen, لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ kavlı-i şerîfi ile¹⁶³ naşârâ ve yehûddan, 'Mesîhu'bnu'llâh, Uzeyrû'bnu'llâh', ya'nî Hazreti İsa ve 'Uzeyr Allâh'ın oğludur, uyurlar ve ekl ü şürb iderler, deyu kâ'il olan müşrikîn-i dūzah-ı mekîni red ider.

Sâdisen, لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ kavlı-i şerîfiyle şâbiyye ve 'abede-i nücûmı¹⁶⁵ red ider.

Sâbi'an, مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ kavlı-i şerîfiyle naşârâdan putlara secde idüp, bunlar bizi Allâh'a takrîbe şefî'lerimizdür, deyu kâil olan küffâr-ı haze-lân-ı âşârı red ider.

¹⁵⁶ A - olan.

¹⁵⁷ Hl: red ider.

¹⁵⁸ M: yahûdî.

¹⁵⁹ B: şerîfi ile.

¹⁶⁰ M: الحي القيوم.

¹⁶¹ B: şerîfi ile.

¹⁶² N - لا.

¹⁶³ B ve H.: şerîfiyle

¹⁶⁴ M - لَهُ.

¹⁶⁵ N: nücûbî.

Ve eşnâf-ı mesfûrenün tafşîl-i edyân-ı bâtılları, Milel ü Niḥal'de ve sâir mufaşşalâtta mestûrdur.¹⁶⁶

نَوْمٌ لَا تَأْخُذُهُ سَنَةٌ وَلَا نَوْمٌ kavlı-i şerifinde 'sine', ol¹⁶⁷ nevmdür ki, ana nü'âs dahî dirler. Ta'rîfî, من قَبْلِ الرَّأْسِ لِيَنَةِ تَغْشَى¹⁶⁹ العَيْنِ بَيْنَ النَّوْمِ وَالْيَقَظَةِ¹⁶⁸ Ya'nî, sine didikleri, kişiye başı tarafından gelür bir rîḥ-i ḥafîfdür ki, gözi bürür, ol kimesne uyur¹⁷⁰ uyanık arası olur. Ammâ nevm ki uykudur.¹⁷¹ Ta'rîfî, هو الغَشِيَّةُ الثَّقِيلَةُ الَّتِي تَهْجُمُ¹⁷² عَلَى الْقَلْبِ فَيَقْطَعُهُ عَنِ مَعْرِفَةِ الْأُمُورِ dur. Dimekdür ki,¹⁷³ uyku şol gâşye-i şakîledür ki, kalb üzerine hücum ider. Ya'nî ol ağırlıkdur ki, kişünün kalbini bürüyüp örter. Ol kimesneyi uyanıklıkda olan nesnelere bilmekten kaç' eyler. Bunun¹⁷⁴ bir¹⁷⁵ ta'rîfî dahî بِسَبَبِ تَرْقِيهِ¹⁷⁶ النوم حالة طبيعية يتعطل منها القوى¹⁷⁶ بسبب ترقى النوم حالة طبيعية يتعطل منها القوى¹⁷⁶ ki, [28/b] buḥârlarun dimâga çıkması sebebiyle kuvâ-yı insânî ta'tîl eyler, dimekdür. İmdi bu hâlet, âfât-ı beşeriyeden olup insâna mücib-i kahr ve ta'tîl-i umûra bâdî olmağla Cenâb-ı Bâri 'azze şânühü cemî-i âfât-ı¹⁷⁸ mu'atılâtıdan münezzehdür. Zîrâ Ḥazret-i Allâh Qahhârdur, kendi qahrından müberrâdur. Bu dahî esrâr-ı Kur'âniyyedendür¹⁷⁹ ki, هُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ¹⁸⁰ لَا تَأْخُذُهُ سَنَةٌ وَلَا نَوْمٌ¹⁸¹ kavlı-i şerifiyle ayet-i kerîmesinün 'aded-i hurûfî müsâvî olmağla¹⁸¹ لَا تَأْخُذُهُ سَنَةٌ وَلَا نَوْمٌ¹⁸¹ kavlı-i şerifini¹⁸² bâtınında هُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ¹⁸² ayet-i kerîmesi münderic (olmuş olur).¹⁸³

لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ kavlı-i şerifinde 'semâvât' cem' şîğası vârid olup, 'arz'¹⁸⁴ müfred vâkı' oldığı cem' sebkât itmekle, ma'tûfuñ-'aleyh müfreden¹⁸⁵ zıkr olundu. Nitekim جَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ¹⁸⁷ و¹⁸⁶ ayetinde dahî böyle vârid

¹⁶⁶ N, Ş, Hl ve B: mesfûrdur.

¹⁶⁷ A: evvel.

¹⁶⁸ B - يحيى.

¹⁶⁹ B: يعشى.

¹⁷⁰ B: uyuk.

¹⁷¹ N: uyhudur.

¹⁷² B: تهجم.

¹⁷³ Hl - ki .

¹⁷⁴ A: Nevmün.

¹⁷⁵ B - bir.

¹⁷⁶ M: القول.

¹⁷⁷ A - dur.

¹⁷⁸ A ve Hm: ve.

¹⁷⁹ B: Kur'ân'dandır.

¹⁸⁰ el-En'âm 6/18.

¹⁸¹ B: olmağla.

¹⁸² M: şerifi.

¹⁸³ B: olmuşdur.

¹⁸⁴ B - arz.

¹⁸⁵ B ve M: müfred.

¹⁸⁶ B: - و.

¹⁸⁷ el-En'âm 6/1.

Bu kavî-i şerîf daḥî, kâ'ide-i²¹⁵ 'adediyye-i²¹⁶ mezbûra üzre ²¹⁷ لَهُ وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ 218 مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ 218 âyet-i kerîmesini mutezammındur.

Ma'lûm ola ki, fenn-i ḥikmetde mezkûr olan ittiḥâduñ aksâmı vardır. Cinsde olan ittiḥâda mücânese dirler. Nev'de olana mümâsele dirler. Hâşşada olana müşâkele dirler. Keyfde olana müşâbehe dirler. Kemde olana müsâvât dirler ki, 'adedde tesâvidür.

İmdi, âyetü'l-kürsiden istinbât olunan²¹⁹ âyât-ı kerîme 'ittiḥâd fi'l-kem-miyye' kabîlinden olmağla muḳaddemen zikr olunan ḥadîs-i şerîf ki, أعظم آية، هو الله الذي لا إله إلا هو عالم الغيب، bir âyet mutezammın olmak daḥî burhân-ı sâti' olduğundan mâ 'adâ, cümle kelimât-ı âyetü'l-kürsî kırk dokuz 'aded olup sûre-i Haşr²²⁰ âhiri ki، وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ²²¹ (den)²²² 223 varınca bunun kelimât-ı şerîfesi de²²⁴ kırk dokuz olmağla, âyetü'l-kürsînün [30/a] zâbıta-i merḳûme üzre bu üç âyet-i kerîmeyi daḥî tazammunı, a'zamiyyetine delîl-i kâti'dur.

et-Tefsîr²²⁵

يَا نَبِيَّ إِنَّ اللَّهَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ 226 Allâh 'azîmü's-şân vardır, bilür,²²⁷ kâdirdür, ḥalkı yaradup nızklandırmak işiyle kâ'imdür.

anı mızganmaklık ve uyumaklık ahz itmez.

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ 228 göklerde ve yerlerde olan şeyler anuñ maḥlûḳıdır.

مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ 228 anuñ katında dilek diler bir kimesne²²⁸ yokdur, illâ ancak anuñ izn ü emriyle vardır.

215 A: 'adediyye.

216 B ve M - 'adediyye-i.

217 B: وَتَبَارَكَ اللَّهُ.

218 ez-Zuhruf 43/85.

219 N: olan.

220 A ve Hm: Haşr'uñ.

221 el-Haşr 59/22. B ve H - (den).

222 el-Haşr 59/24. B ve Hm -.

223 P N ve B - (e).

224 B: şerîfesinde.

225 B - et-Tefsîr.

226 B ve M - Cenâb-ı.

227 B - bilür.

228 M: kimse.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ öyle Allâhü 'azîmü's-şân ki, göklerde ve yerlerde olan yaratılmışların²²⁹ önlerinde olan dünyâlık işlerini, ve ardlarında olan âhiretlik işlerini bilir.

وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ ve öyle Rabb-i 'Alîmdür ki, göklerde ve yerlerde olan cümle ma'hlûkât, anuñ ma'lûmindan bir şeyi ihâta idemezler²³⁰, illâ diledigi kadar ihâta iderler.

وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ anuñ 'ilm ü kudreti, kürsisi, gökleri ve yerleri içine sığdırmışdır.

وَلَا يُؤَدُّهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ öyle Allâhü zü'l-celâl ki, göklerin ve yerlerin²³¹ ve anlarda olan ma'hlûkâtun hıfz u hırâseti, ana şiklet ü ta'b virmez. Ve ol Allâhü 'azîmü's-şân kendi yüceligi ile²³² 'Aliyy, ve 'azamet-i²³³ heybet ü kudretiyle 'Azîm'dür.

Ve bu tefsîrün hulâsa-i me'âl-i mu'ciz-i ma'kâli, *Allâhü*²³⁴ *a'lemü bi-murâdihî*, budur ki, fî cihetin²³⁵ mine'l-cihât müsteħakk-ı 'ibâdet²³⁶ ü tâ'at mevcûd ilâh yokdur, illâ ancak Vâcibü'l-vücûd olup ma'bûd-ı bi'l-hakk olan Perverdigâr-ı bî-nidd ü mişâl²³⁷ Hazret-i İzid-i bî-zevâl Cenâb-ı Allâhü müte'âl²³⁸ mevcûddur. 'İlmen ve kudreten,²³⁹ hayât-ı ezeliyye ve ebediyye ile Hayy, cemî'-i vücûh-ı nakşdan tenezzüh ve teberri ile [30/b] cümle²⁴⁰ kemâlâtun isticmâ'mı müstelzim olan Zât-ı Vâcibü'l-vücûd ile kâim, ve evvelen ve âhîren,²⁴¹ zâhiren²⁴² ve bâtinen²⁴³ kâffe-i mâ-'adâyı mu'kavvim olan Hazret-i Rabb-i Kayyümdur. Öyle Feyyâz-ı bî-'illet ki, şân-ı âferîdekân olan²⁴⁴ âfet-i hâb²⁴⁵ nerm ü saht anı ahz ve igfâlden berîdür. Öyle Hâlîk-ı kevn ü mekân ki,

²²⁹ B: yaratılmışlar.

²³⁰ A ve P: idemez.

²³¹ N: yerün.

²³² B: yüceligiyle.

²³³ Hm B ve M: ve.

²³⁴ B ve M: te'âlâ.

²³⁵ Hm: bi-cihetin.

²³⁶ Hl: 'ibâdât.

²³⁷ M: ve.

²³⁸ B: te'âlâ.

²³⁹ B: 'ilm ve kudret.

²⁴⁰ B - cümle.

²⁴¹ B ve M: ve.

²⁴² P - zâhiren.

²⁴³ N: şâne.

²⁴⁴ N - olan.

²⁴⁵ N: cevâb; P: havâb.

güncâyış-pezir-i heft-âsmân ü zemîn olan kâtibe-i maḥlûkât ihyâ-kerde-i irâde-i kudret-i ebediyyesidür. Piş-i hazretünde ruḥşat-yâb-ı maḳâle-i şefâ'at bir kimesne yokdur, illâ ancak peygamberândan me'zûn şavb-ı Cenâb-ı aḫadiyyeti olandur. Öyle 'Âlimü'l-gaybi ve'ş-şehâde ki, anlarıñ hâl-i pişin-i âşikâr u nihân-ı umûr-ı dünyeviyyeden olan eşyalarıñ ve dem-pesin-i ḫafî ve celî olan kâr-ı uḫreviyyelerin²⁴⁶ 'Âlim ü Dâna'dur. Ve ol Aferîdegân-ı ma'lûm Ḥazret-i Rabb-i Raḥmân'dan bir şeyi ihâta ve iz'ân kılmazlar, illâ meşiyet-i 'aliyye ve irâde-i seniyyesi te'alluk itdügi miḳdâr-ı dânende vü şinâsendedürler.²⁴⁷ Kürsî-i 'ulûm-i dürriyetü'l-lem'ânîñüñ heft-âsmân u zemîn zib-i âgûş-i vüs'atidür. Ve anlarıñ ḫıfz u ḫırâseti ana²⁴⁸ bâdî-i şiklet ü kelâl-efzâ-yı fâḳat olmaz. Ve ol Ḥudâ-yı Mûte'âl celle şânühü 'ani'l-endâdi ve'l-emsâl, 'uluvv-i ulûhiyyet ve vaḫdâniyyetiyle²⁴⁹ 'Aliyy, ve şükûh-i 'azamet ü ceberûtiyle 'Azîm'dür.

حلّ جلاله، وعمّ نواله، ولا إله غيره. وصلى الله على من هو حبيبه و رسوله و على الآل والأصحاب والتابعين، رضوان الله تعالى عليهم أجمعين.²⁵⁰ تم²⁵¹.

Târîḫ-i mu'ammâ-güne berây-i itmâm.²⁵²

لقد كمل ما نمقته²⁵³ في هذه الكراسة بالاعتماد على أقوال من هو الراقي إلى رتبة الأستاذ في بلدة هي صنيعه المصدر لفعل الجهاد، من باب الأول في صرف أمثلة الاجتهاد. فلما تمّ المراد [31a] كبلت أدهم القلم في مصامّ النفاذ²⁵⁴. وأرخته بما لا يؤرخ أحد، وإن أراد. توضيحه، أن تاريخ الختام هي الغاية الحاوية²⁵⁵ أجزاء معدودات اللواتي في كل جزء منها أثلاث، وأحماس²⁵⁶ أسداس. وكل جزء من أجزاء الأجزاء، اشتملت أربعة وعشرين جزءا. فصار قيد الأجزاء المتولدة بعضها من بعض، مشيرة إلى²⁵⁷ ابتداء جمادى الأولى. فُعلم منها أن الغاية التي ذكرناها آنفا كما احتوت الأحاد والعشرات والمئات المجتمعة من أجزاء أجزائها، كذلك اشتملت²⁵⁸ من أجزاء أجزائها ثمانية آلاف و ست

²⁴⁶ M: uḫreviyyelerine.

²⁴⁷ M: şinâsendedür.

²⁴⁸ B: ki; M: eger.

²⁴⁹ B, N ve M: vaḫdâniyyetle.

²⁵⁰ (Ululuḡu çok yüce oldu, ihsanı her şeyi kuşattı, O'dan başka hiçbir tanı yoktur. Allah, sevgilisi ve elçisi olana, ailesine, dostlarına ve izleyenlerine salat etsin. Allah'ın hoşnutluğu onların tümüne olsun.)

²⁵¹ N + (Bitti.).

²⁵² Hm+Târîḫ-i mu'ammâ-güne berây-i itmâm.

²⁵³ B: نقمته.

²⁵⁴ B: المنقاد.

²⁵⁵ B: الحادية.

²⁵⁶ B, Hl, P ve Ş: - و .

²⁵⁷ P - إلى .

²⁵⁸ B: شملت.

مائة وأربعين جزءاً. فصار الاختتام في قبيل آخر جزء العاشر من أجزاء الأجزاء بعد مضي الأساس الأربعة من جزء من الأجزاء 259 التي حوت 260 كلها تلك الغايات²⁶¹. وهي غاية سنين الهجرة المعدودة بالمآت 262 العشرة المتقدمة على المائة التي عقبها دون قبل وراء العدد. وبهذا النمط²⁶³، يُعلم المدُّ. وخذ هذا التوضيح صريحاً وكن به فريحا²⁶⁴.

تمت بعون الله²⁶⁵.

259 B - (بعد مضي الأساس الأربعة من جزء من الأجزاء).

260 B: هوت

261 Hm: الغاية.

262 B: مائة.

263 B: هذا اللفظ.

264 N [(إلى) (وخذ هذا التوضيح صريحاً وكن به فريحا) - من (لقد كمل ما نمقته)] .

“Bu kitapçıkta, birinci derecede, çeşitli faaliyetlerin yapıldığı yer ve cihad işinin merkezi olan bölgede, üstad derecesine ulaşıp olanların sözlerine dayanarak yazdıklarım bitti. Maksat hasıl olunca, kalem atını, bitiş noktasına yönelttim. Ona, istese de hiçbir kimsenin düşüremeyeceği şekilde, bir tarih düşürdüm. Bunun açıklaması şudur: Bitiş tarihi, her biri üçte bir, beşte bir ve altıda biri bölümlerden oluşan belirli bölümleri kapsamaktadır. Bu bölümlerin bölümlerinden her biri, yirmi dört bölümü içermektedir. Böylece bu birbirinden kaynaklanan bölümlerin kaydı, Cümâde'l-ülâ'nın başına işaret eder oldu. Bundan, az önce zikrettiğimiz gayenin, bölümlerinin bölümlerinden meydana gelen birleri, onlan ve yüzleri kapsadığı gibi, bölümlerinin bölümlerinin bölümlerinden sekiz bin altı yüz kırk bölümü kapsadığı da bilinir. Böylece bitiş tarihi, bütün bu gayeleri kapsayan (bölümlerden bir bölümün dört tane altında birinin bitmesinden sonra) bölümlerin bölümlerinin bölümlerinden onuncu bölümün sonunun hemen öncesinde gerçekleşmiş olmaktadır. Bu, on tane yüzü takip eden yüz hicri yılının sonudur. Bu şekilde zaman bilinir. Bu izahı, açık kabul et ve bununla sevin. Allah'ın yardımıyla tamamlandı.”

265 Hl + تمت بعون الله.

تمت كتابة هذه النسخة الشريفة عن يد أضعف عباد الله السيد فيض الله بن السيد محمد بن السيد إبراهيم الروسحقي عفا الله تعالى عنهم ورضي، في أواخر محرم الحرام لسنة ثنتين وسبعين ومائة وألف من هجرة من له كمال العز والمجد والشرف، عليه أفضل الصلاة والسلام ألف ألف ألف (Bu değerli nüshanın yazımı, Allah'ın kullannın en zayıfı olan Ruscuklu Seyyid Feyzullah b. Seyyid Muhammed b. Seyyid İbrâhîm'in -Allah onları affetsin ve onlardan razı olsun- eliyle, izzet, şeref ve soyluluğun en üst derecesinin kendisinin olan Zar'ın, O'na binlerce salat ve selam olsun, hicretinden sonraki 1172 yılının Muharrem ayının sonlarında tamamlandı.)

وقع الفراغ من تحرير هذه الكراسة الشريفة في اليوم السابع والعشرين من رجب الفرد لسنة Pertevniyal istinsah kaydı: خمس وسبعين ومائة وألف، يد أفقر العباد حسن بن حسين بن علي، غفر الله تعالى لهم ولجميع المسلمين والمسلمات برحمتك يا أرحم الراحمين. وصلى الله تعالى على رسوله وآله وصحبه أجمعين (Bu değerli kitapçığın yazımının bitimi, kullann en fakiri olan Hasan b. Hüseyin b. Ali'nin eliyle, 1175 yılının Receb'inin yirmi yedinci günü gerçekleşti. Allah Teala, onlan ve, kadın-erkek, bütün Müslümanlan bağışlasın. Rahmetinle, ey merhamet edenlerin en merhametlisi! Allah Teala elçisine, ailesine ve dostlarına, hepsine salat etsin).